

Svart på vitt om akademisk frihet

Vi behöver skydda den akademiska friheten – nu!

Den akademiska friheten behöver grundlagsskyddas

Fri kunskap är en demokratisk grundpelare. Akademisk frihet innebär att forskare, lärare och studenter kan söka och pröva kunskap utan politisk, ideologisk eller kommersiell påverkan. Men frihet på papper räcker inte. Utan självständiga lärosäten, kollegial styrning och starka fackliga skyddsräcken blir friheten svår att utöva i vardagen.

I ett allt mer polariserat samhälle behövs institutioner som självständigt kan granska makten och stå emot påtryckningar. Samtidigt ökar den politiska detaljstyrningen och forskningen pressas av kortsiktiga, riktade satsningar. Det gör skyddet skörare och visar varför ett grundlagsskydd för akademisk frihet är nödvändigt. Demokratins långsiktiga motståndskraft kan inte bygga på lösningar som kan ändras med enkel majoritet.

Ta inte den akademiska friheten för given.

Den akademiska frihetens kärna

Akademisk frihet måste gälla både forskning och utbildning. Frihet att forska, undervisa och att lära är alla förutsättningar för kritiskt tänkande, för nydanade forskning och för en utbildning på vetenskaplig grund.

Individens akademiska frihet är beroende av lärosätens autonomi och kollegial styrning. Därför undergrävs den akademiska friheten av politisk klåfingrighet, hård linjestyrning och för detaljerade administrativa pålagor. Goda arbetsvillkor är en förutsättning för frihet. Osäkra anställningar och projektifiering driver själv censur och minskar benägenheten att ta den risk som behövs för vetenskapliga genombrott.

Lärare tvekar inför att ta upp kontroversiella ämnen.

Risker när den akademiska friheten försvagas

Lärare tvekar inför att ta upp kontroversiella ämnen om de inte vet att de har uppbackning av chefer och ledare. Forskare väljer "säkra" projekt för att få finansiering eller klättra i karriären istället för att ge sig på svåra frågor där utgången är oviss. Tidsbegränsad anställd personal eller stipendiefinansierade postdoks vågar inte kritisera lärosätet eller kollegor av rädsla för reprimander. Kollegiala beslutsprocesser fasas ut och fler beslut fattas i linjen istället för av vetenskapligt och pedagogiskt kompetent personal. Tystnadskulturer skapas när forskare och lärare inte kan kritisera det egna lärosätet, delta i kollegialt beslutsfattande eller stå upp för kvalitet utan risk för repressalier. Kvaliteten i forskning och utbildning sjunker.

Akademisk frihet och ansvar

Akademisk frihet förutsätter integritet, det vill säga hederlighet, transparens, kollegial granskning och tydliga normer. För stor press i systemet driver individer mot att försöka ta genvägar. Pressen kan bestå av press på att publicera, få finansiering, tidsbrist och osäkra anställningar. Artificiell intelligens kan vara ett användbart verktyg men ökar samtidigt behovet av transparens och integritet. AI i kombination med press att publicera eller otillräcklig tid för att bedriva undervisning av hög kvalitet gör det svårare att göra rätt.

Forskare väljer "säkra" projekt för att få finansiering.

Vad vill SULF?

- Tydligare och starkare skydd för akademisk frihet och institutionell autonomi. För att skapa det behövs ett bredare grundlagsskydd för forskning, högre utbildning och lärosätens autonomi.
- Mindre politisk detaljstyrning och mer tillit till professionen och kollegiala organ.
- Fackligt inflytande är en del av skyddsräcken för akademisk frihet. Kollektivt inflytande är ett praktiskt skydd mot tystnadskultur. Fackförbunden har en central roll för att göra friheten verklig.
- Arbetsvillkor som främjar frihet. Trygga anställningar, rimlig arbetsbelastning och transparenta karriärvägar.
- Långsiktig statlig finansiering som stöttar risktagande i forskning och utbildning av hög kvalitet.
- Aktivt statligt ansvar. Staten ska inte bara avstå från detaljstyrning utan aktivt skapa ramverk som säkerställer att akademisk frihet kan utövas i praktiken.

Akademisk frihet är en viktigt del av demokratins skyddsräcken.

Till slut

Akademisk frihet är inte ett specialintresse för akademien, det är en viktig del av demokratins skyddsräcken. Därför är frihet på papperet inte tillräckligt. Utan trygga anställningar och lärosätesautonomi kan den inte utövas. Staten bör styra genom ramverk och långsiktig finansiering, inte genom detaljstyrning av innehåll i forskning och utbildning.